

Šv. Pranciškaus altorių Kretin

Prieš daugiau nei keturis šimtus metų Kretingos bažnyčioje įrengtas šv. Pranciškaus altorius neseniai atgimė iš naujo. Po porą metų trukusios restauracijos jis vėl nušvito ryškiomis spalvomis.

Atnaujintas Pranciškonų ordino įkūrėjo altorius buvo palaimintas praėjusį savaitgalį Kretingoje vykusiose Mažesniųjų brolių ordino įsikūrimo Lietuvoje 550-ųjų ir sugrįžimo iš pogrindžio į Kretingą 30-ųjų metinių iškilnėse.

Restauruotą šv. Pranciškaus altorių laimino Jo Eminencija kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ, dalyvaujant vysk. Linui Vodopjanovui OFM, pasaulio Mažesniųjų brolių provincijolams, Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos broliams ir gausiam tikinčiųjų būriui.

Šv. Pranciškaus altorių restauravo 18 restauratorių komanda, vadovaujama restauratorės Linos Katinaitės, tačiau patį šv. Pranciškaus paveikslą kol kas laikinai yra pakeitęs atvaizdo kopija – natūralaus paveikslo dydžio plakatas. Įdomu tai, kad iki šių dienų tėra išlikusi tik viena tarpukaryje darytas altoriaus nuotrauka.

Pats šventojo paveikslas restauruojamas Mykolo Žilinsko dailės galerijoje, šį darbą atlieka restauratorius Kęstutis Banys. Numatoma, kad paveikslas į Kretingą turėtų sugrįžti sausio mėnesį.

Restauravimo metu nei ant altoriaus skulptūrų, nei ant abiejų paveikslų nebuvo rasta nė vieno įrašo ar autorių signatūros. Paveikslų dailininkus nustatė meno istorikė dr. Rūta Janonienė, išstudijavusi Krokuvos Jogailaičių universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomus pranciškonų dokumentus.

Bažnyčia su altoriumi palaiminta prieš 400 metų

Šis ilgą Lietuvos krikščionybės istoriją menantis altorius saugo daug paslapčių.

1610–1617 m. Kretingos valdytojas J. K. Chodkevičius su žmona Sofija Kretingoje fundavo mūrinę vieną gotikinio stiliaus bažnyčią su dviem bokštais. 1619 metų liepos 7 dieną Žemaičių vyskupas Stanislovas II Kiška konsekrovo ją Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai ir Šv. Pranciškaus titulu. Praėjusiam amžiuje bažnyčios pavadinimas sutrumpintas: „Viešpaties Apreiškimo Švč.

Mergelei Marijai“.

Titulinis šv. Pranciškaus altorius buvo įrengtas apie 1617–1619 metus. Jį 1619 m. kartu su bažnyčia konsekrovo Žemaičių vyskupas Stanislovas Kiška.

Altorius stovėjo didžiosios navos priekyje, netoli presbiterijos, kairėje pusėje, dabartinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus vietoje. Jį globojo XVII a. I pusėje įsteigta šv. Pranciškaus dirželio brolija.

1653 m. popiežius Inocentas X suteikė privilegiją, pagal kurią prie šv. Pranciškaus altoriaus aukojamų Mišių už mirusiuosius metu buvo galima pelnyti visuotinius atlaidus skastykloje kenčiančioms sieloms. 1748 m. popiežius Benediktas XIV šią privilegiją perkėlė didžiajam bažnyčios altoriumi.

Praslinkus švedmečiui, kurio metu labai nukentėjo bažnyčia ir jos interjeras, 1754 m. kunigaikščiai Masalskiai šv. Pranciškaus altorių atnaujino, o 1768 m. birželio 20 d. jį pašventino Žemaičių vyskupas sufraganas ir Eluzos titulinis vyskupas Ignatas Mykolas Chominskis.

1861–1862 m. šv. Antano relikvijų atvežimo proga Kretingos vienanavė bažnyčia buvo šiek tiek rekonstruota: didysis altorius atitrauktas į presbiterijos gilumą, kiti altoriai perdaryti ir perrikuoti.

Altorius buvo ne kartą aprašytas

XIX a. pr. vizitacijos aktuose sakoma, kad tuomet šv. Pranciškaus Serafiškojo altorius buvo medinis, šviesia marmuro spalva dažytas, kolonos vietomis paausiuotos, 3 tarpsnių: pirmajame tarpsnyje šv. Pranciškaus paveikslas, vaizduojantis šventojo, prilaikomo dviejų angelų, Jėzaus, rankoje laikancio skėtrą ir ant pusemėnuli stovinčios Švč. Mergelės Marijos bei angelų figūras.

Antrame tarpsnyje – tapytas

Altorius tarpukariu ir 2019 m.

Nukryžiuotojo Jėzaus paveikslas, šalimais pavaizduota skausmingoji Dievo Motina, šv. Jonas ir Marija Magdaliėtė, o trečiame tarpsnyje – šv. Pranciškaus paveikslėlis. XIX a. pradžioje šį paveikslą dengė sidabriniai aptaisai: spindulius prie šv. Pranciškaus galvos, jo virvę, Marijos figūrą, mėnulį, Jėzaus ir Marijos karūnas.

Šv. Pranciškaus altorius savo konstrukcija ir spalvingumu tuo metu atitiko Švč. Mergelės Marijos altorių.

Viename XIX a. pr. vizitacijos akte sakoma, kad pirmajame tarpsnyje yra naujas puikios tapybos šv. Pranciškaus paveikslas paausiuotame rėme, antrajame – naujas Porciunkulės paveikslas, trečiame – šv. Pranciškaus stigmų gavimo paveikslas.

Pastaruosius du paveikslus nutapė Vilniaus meno mokyklos mokinys Antanas Ramanauskas, kuris gvardijono Henriko Skačkausko kvietimu Kretingos vienuolyne gyveno nuo 1830 m. spalio iki 1831 m. gruodžio mėn.

1888 m. vizitacijos akte šie trys paveikslai vėl minimi kaip nauji. Gali būti, kad buvo su-

klęsta perrašinėjant duomenis iš senesnių inventorių, arba XIX a. pab. paveikslai buvo atnaujinti.

Prieš šimtą metų keitėsi altoriaus konstrukcija

1908 m., rekonstravus bažnyčią į trinavę ir pertvarkant jos interjerą, į perdarytą senąjį šv. Pranciškaus altorių buvo perkelti Švč. Mergelės Marijos altoriaus paveikslai, o šv. Pranciškaus paveikslas perkeltas į dabartinėje vietoje pastatytą, šv. Pranciškaus garbei dedikuotą altorių, kuris buvo pagamintas panaudojant kitų senųjų altorių dalis.

Taigi, dabartinė altoriaus konstrukcija gana jauna – XX a. pr.

Altorius buvo dažytas šviesiai geltona spalva, 2019 m. restauratoriai sugrąžino buvusią tamsaus šokolado spalvą (paviršius ne perdažytas, o retušuotas taškuojant), kuri dera su kitoje bažnyčios pusėje stovinčio Kristaus kančios altoriaus spalva.

Gali būti, kad abu šie altoriai yra to paties laikotarpio ir tų pačių meistrų darbas. Abiejuose altoriuose restauratoriai neaptiko kitiems šios bažnyčios altoriams būdingos marmuro

imitacijos.

Šv. Pranciškaus altorius dabar yra dviejų tarpsnių. Jo retabulas – pats altorius su visomis puošmenomis – yra 931x423 cm dydžio, stalas – 101x290 cm, o tabernakulio architektūrinė dalis – 64x50 cm dydžio.

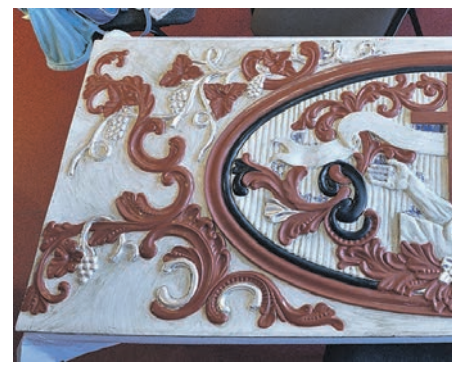
Tabernakulis iš kraštų puoštas kolonomis, durelės dekuotos Eucharistijos simboliu ovalo formos rėme. Viršuje ant medinio rutulio stovėjo metalinis kryželis su Nukryžiuotoju.

Tabernakulyje sidabriname ir auksuotame pacifikale (relikvijoriuje) yra iš Romos parvežta šv. Pranciškaus Asyžiečio relikvija, kurią 1862 m. spalio 19 d. vyskupas M. Valančius paženklino savo antspaudu ir leido išstatyti viešai pagarbinti ketvirtadieniais bei Viešpaties dienomis ir suteikė keturiasdešimties dienų atlaidus dievobaimingai tą relikviją bučiuojantiems.

Altoriaus stalo centre patalpintas masyvus portatilis – iš 20x32,5 m dydžio ir 5 cm storio šviesaus marmuro plokštės, kurio centre išskaptuota ir užsandarinta 4,5x5 cm ertmė relikvi-

Restauruojamas ir matuojamas antepedijus.

goje laimino kardinolo ranka

joms. Deja, nėra jokių užrašų, nurodančių, kokių šventųjų relikvijos čia galėtų būti sudėtos. Nėra ir vyskupo antspaudo. Galima įžiūrėti tik ertmės viršuje paprastu pieštuku padarytą įrašą: „III“.

Altoriui pritaikė autentišką detalę

Antepedijaus – altoriaus priekinės dalies – puošmenos iki 2019 m. restauravimo nebuvo.

Altorius iš abiejų pusių buvo dekoruotas kolonų pora, rėminančia kryžių; centre – tuščias stačiakampio formos rėmas. Restauratoriai spėjo, kad buvusį antepedijų uždengė kitos detalės.

Pradėjus restauravimo darbus vysk. Linas Vodopjanovas OFM prisiminė, kad nenaudojamoje vienuolyno patalpose yra antepedijus su pranciškoniška simbolika – sukryžiuotomis šv. Pranciškaus ir Jėzaus rankomis.

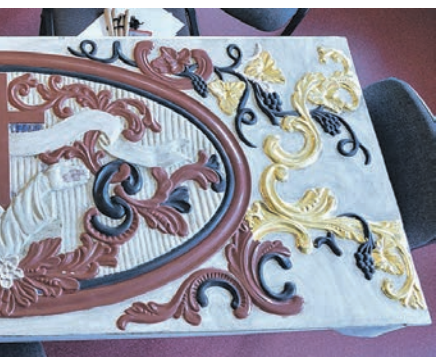
Senieji kretingiškiai prisimena, kad šiuo antepedijumi sovietmečiu altorių papuošdavo Kalėdų ir kitų didžiųjų iškilmų proga. Jis gali būti senesnis už Marijos ir šv. Antano altorių antepedijus, nes pastarųjų ornamentai yra atskirai išdrožti iš medžio ir pritvirtinti ant lentos, o šio antepedijaus ornamentai yra išdrožti tiesiai ant lentos.

Komisija, kurią sudarė restauratoriai, broliai pranciškonai ir paveldosaugininkai, nusprendė ant senojo viršaus sumontuoti restauruotą autentišką pranciškonišką antepedijų, nors pagal dabartinę altoriaus konstrukciją jis yra daug siauresnis.

Paveikslą rėmina šventųjų skulptūros

Pirmojo tarpsnio centre kabo šv. Pranciškaus paveikslas, kurį rėmina jonėninės kolonos, apačioje puoštos drožtomis auksuotomis rožių šakelėmis su žiedu. Šonuose stovi šv. Klaros ir šv. Antano Paduviečio skulptūros, toliau – po dvi jonėnines kolonas su rožių šakelėmis.

Skulptūrų nišų išlenkimas puoštas dvigubu kriauklės formos motyvu. Šv. Antano Paduviečio skulptūra – 160 cm, šv. Klaros – 158 cm aukščio. Šv. Klara vaizduojama kaip Šv. Da-

Anastazijos Šopagienės nuotr.

Restauruoto altoriaus palaiminimo iškilmės.

Jolantos Klietkutės nuotr.

mijono vienuolyno abatė, dešinėje rankoje laikanti pastoralą, kairėje – monstranciją, primenančią stebuklingą seserų vienuolyno apgynimą nuo saracėnų.

Šv. Pranciškaus paveikslas rėmas viršuje išlenktas puslankiu, plokštumos kampai dekoruoti drožiniais.

Pranciškonų vienuolyno dienynė minima, kad prieš 1830 m. šv. Pranciškaus altoriaus paveikslą į Kretingą atvežė provincijolas Henrikas Skačkauskas iš Dubno bernardinų konvento Voluinėje, kur atvaizdas buvo laikytas koridoriuje. Paveikslas vertikalaus formato, 208 x 111 cm dydžio, iki 1829 m. tapytas ant drobės aliejiniais dažais.

Visą šventojo figūrą dengia aptaisai, atviri likę tik veidas ir rankų plaštakos. Abito aptaisai lieti iš balto metalo, krucifiksas, rožančius, virvė ir nimbas – geltono metalo.

Altorių puošia du paveiksliai

Paveiksle šv. Pranciškaus vaizduojamas pagal „tikrąjį šv. Pranciškaus atvaizdą“, kuris baroko epochoje buvo paplitęs per grafikos raižinius. Paveikslas kompozicija labai panašus į dailininko Jono Bielinskio 1705 m. tapytą atvaizdą Kauno bernardinų šv. Jurgio bažnyčiai. Fonas tamsiai

mėlynas.

Šventasis įkomponuotas visu ūgiu, dešinėje rankoje prie krūtinės glaudžia krucifiksą, kairėje palei šoną nuleistoje rankoje – knygą, kurioje galima perskaityti įrašą lotynų kalba: Regula et vita F. F. Minor. S. Franc. Promittit obediantiam et reverentiam Dno P. P. et Eccl: Rom. Cap. (lot. „Mažesniųjų brolių gyvenimo taisyklės: brolis Pranciškus pasizada klusnumą ir pagarbumą Viešpačiui, popiežiui ir Romos bažnyčiai“).

Knygą iš apačios prilaiko angeliukas, strėnas persijuosęs baltu audiniu, ant dešiniojo peties užsimetęs besiplaikstantį raudoną apsiaustą. Šv. Pranciškaus figūra stovi nedideliu kontrastu, galva kiek

palenkta. Šventojo delnai ir pėdos pažymėti stigmų. Paveikslas registruotas kultūros vertybių registre.

Antrajame altoriaus tarpsnyje arkos formos rėme yra 184x100 cm dydžio paveikslas, vaizduojantis Porciunkulės atlaidų suteikimą.

Viršuje – liepsnojančios širdies formos kartušas su Pranciškonų ordino simboliu – sukryžiuotomis Jėzaus ir šv. Pranciškaus rankomis – viduje. Plokštuma šalia kartušo dekoruota drožinėtais elementais. Viršų puošia gėlių vazos – įprastiniai baroko elementai – amžinybės simbolis.

Virto Porciunkulės atlaidų simboliu

Porciunkulės atlaidų suteikimo paveikslą apie 1831 m. sukūrė dailininkas Antanas Ramanauskas.

Paveikslas tapytas ant drobės aliejiniais dažais. Kompozicija padalinta į dvi sąlygines erdves juostas: žemiškąją ir dangiškąją.

Apatinėje dalyje, kurioje vyrauja pilkšvai rusvos spalvos, ant apšviestų laiptų pavaizduotas klūpantis šventasis su išskusta tonzūra, vilkintis vienuolio abitu, sujuostu virve su trimis mazgais, simbolizuojančiais neturtą, klusnumą ir skaistumą. Žvilgsnis nukreiptas į dangų, rankos ištiesios į šalis.

Viršutinėje dalyje, kairėje pu-

Šv. Pranciškaus relikvija.

Gedimino Numgaudžio OFM nuotr.

sėje, ant kamuolinių debesų sėdi Jėzus Kristus, palinkęs prie Švč. Mergelės Marijos. Debesys žydrai pilkšvi, aplinkui pavaizduotos penkios sparnuotų angelų galvučių grupelės.

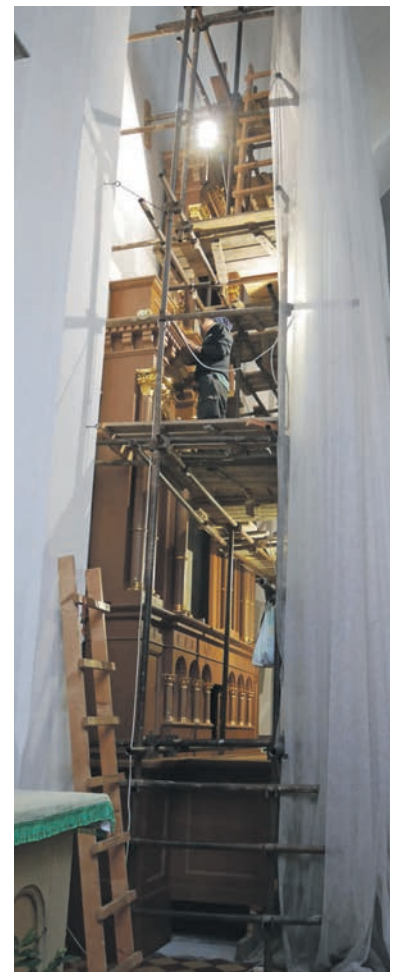
Kristus vilki baltą tuniką su raudonu apsiaustu, kaire ranka laiko kryžių, dešinę ištiesęs Švč. Mergelės Marijos link. Ji vaizduojama kiek palinkusi į Kristų, raudonu apdaru, apsigaubusi mėlynu apsiaustu. Kairę ranką glaudžia prie krūtinės, dešinę tiesia šv. Pranciškui atlaidų raštą. 2019 m. paveikslą restauravo Mykolas Žilinskas dailės galerijos restauratoriai.

Abipus paveikslas stovi gipsinės šv. Bernardino Sieniečio (kairėje) ir šv. vyskupo Augustino (dešinėje) skulptūros. Šv. Bernardino Sieniečio skulptūra yra 128 cm aukščio, dažyta, frontali, statiška.

Kairė ranka sulenkta, priglausta prie šono, delnas ištiesias į priekį. Dešinėje prie krūtinės priglaustoje rankoje laiko Šv. Raštą, ant juosmens prie virvės kabo rožinis. Šv. vyskupo Augustino skulptūra 132 cm aukščio, statiška. Šventasis dėvi vyskupo mitrą, kairėje rankoje laiko pastoralą, dešinėje, iškeltoje laiminimo gestui, trimis pirštais laiko liepsnojančią širdį.

Prie šio altoriaus rugpjūčio 2 d. būdavo švenčiami Porciunkulės atlaidai. Iki XIX a. vidurio tai buvo pagrindinė Kretingos bernardinų iškilmė.

JOLANTA KLIEKUTĖ
Kretingos muziejaus archeologijos ir istorijos skyriaus vedėja

Restauruotas antepedijus.

Jolantos Klietkutės nuotr.